

personlighet, att få möjlighet till fördjupning och mognad. Inte minst viktigt är detta eftersom pastorn utövar en makt som kan vara till gagn eller skada för andra. Att vara pastor är att på ett särskilt sätt föra in en teologisk kompetens i församlingen, något som gång på gång behöver sägas i många församlingar, poängterar Arne Fritzson i en teologisk reflektion över ordination och gudsfolk. Fritzson visar tydligt att pastors särskilda uppgift att vara den reflekterade teologen behöver uppraderas i församlingarna.

Att göra antologin full rättvisa i en kort recension är nästan omöjligt, inte minst på grund av att texterna glider på skalan akademisk reflektion till andlig vägledning. Här finns mer för mitt praktiska pastorala ledarskap än för min vetenskapliga reflektion över pastoralt ledarskap. Även om bokens avnämare främst är präster och pastorer i de svenska trossamfundet är det träkigt att Teologiska högskolan i sin skriftserie inte tar tillfället i akt och fördjupar det vetenskapliga samtalet om pastoralt ledarskap i vår tid. Det teologiska samtalet om identitet och uppdrag behöver föras i varje tid. Vad är det att vara pastor i en postsekulär och postkulturell tid? Vilken är pastors identitet i en kultur som mer premierar att göra än att vara?

*Jan-Olof Aggedal,
Docent, Lund*

Ulf Borelius, *Om befrielsesteologins uppkomst i Latinamerika. En sociologisk analys av religiös förändring*. Skellefteå: Artos Academic, 2016. 477 sid.

Utifrån den franske sociologen Pierre Bourdieus vetenskapliga nyckelbegrepp (fält, habitus och kapital) skriver Ulf Borelius sin avhandling om befrielsesteologins uppkomst.

Borelius har gjort ett väl genomarbetat forskningsarbete, där han upptäckt hur Gustavo Gutiérrez och många med honom, värnar om sitt ”varumärke”. Bourdieu talar om hur människor med ett kulturellt kapital befäster sina sociala positioner. I Gutiérrez fall har detta, enligt Borelius, förorsakat en felaktig historiebild, som gått i repris i litteraturen om befrielsesteologin.

Vem har inte studerat eller hållit föreläsningar om Gutiérrez som befrielsesteologins fader? Efter denna avhandling är det dags att ifrågasätta detta. Till Borelius slutsatser hör att det är helt osannolikt att de fattiga är befrielsesteologins ursprungliga subjekt. Det saknas empiriskt material som stöder denna tankegång. I stället uppstod denna teologiska riktning bland universitetsstudenter i Latinamerika.

Till avhandlingens källmaterial hör skrifter som är befrielsesteologins egna dokument. Borelius har hämtat skriftliga källor bland annat från Instituto Bartolomé de las Casas (Lima, Peru), där mängder av Gutiérrezmaterial finns i arkiverat.

Det är spännande läsning, där Borelius berättar hur han efter ett tag hindras från att ta del av ytterligare intressanta dokument. Men, slutligen, fick han fram ”tillräckligt” för att kunna göra denna avhandling möjlig. Dessvärre har rensningen fortsatt och lett fram till att allt material inte längre är registrerat, vilket kommer att försvåra för framtida forskning.

I mitten av avhandlingen finns faksimil av dokument som tydligt påvisar att Gustavo Gutiérrez inte talade om befrielsesteologi i Chimote (juli 1968), men däremot talade han om utvecklingsteologi (sic!). Till andra som ännu tidigare än honom talat i befrielsesteologiska termer hör Rubem A. Alves, vars doktorsavhandling kom i maj 1968. Om relationen mellan frälsning och befrielse, som kännetecknar befrielsesteologin, föreläste den före detta romersk-katolske paraguayanske prästen och sociologen Gilberto Giménez i juli 1967.

Nu skriver inte Borelius om befrielsesteologins uppkomst bara för att försöka peka på vem som var först, utan varför den uppstod. Med all tydlighet pekar Borelius på att det var bland romersk-katolska studenter i universitetsmiljö och att det inte heller finns ”en fader” utan att det är ett kollektivt arbete. Borelius påvisar att befrielsesteologin uppstod som utmaning i relation till marxistiska grupperns krav på samhällsförändring i den underutveckling som kännetecknade latinamerikanska länder. Samtidigt med detta befinner sig den romersk-katolska kyrkan i en reproduktionskris, som måste åtgärdas.

Ser vi till Gutiérrez CV, uppvisar det föga erfarenheter av basförsamlingar i det fattiga Peru, men desto mer från den akademiska miljön. Han har knappast alls skrivit om basgemenskaper, vilket gör det svårt att se en omedelbar koppling mellan fattiga och hans teologi. Han varken bodde eller verkade bland fattiga när befrielsesteologin växte fram. Han växte upp i lägre medelklass och verkade till största delen som präst i universitetsmiljö. Tjänstgöringen som präst utförs framför allt med uppdrag som rådgivare och inom Katolsk Aktion. Borelius påvisar att de flesta som skriver om Gutiérrez har en ideologisk närhet till befrielsesteologi och saknar sedvanlig vetenskaplig distans i sina undersökningar.

Avhandlingen är inget mindre än en ”relectura” av befrielsesteologins uppkomst, och vars resultat ingen forskare inom detta fält kan undgå att förhålla sig till.

*Hans Damerau,
FD, Göteborg*

Robert Eriksson, Joel Halldorf & Åsa Molin (red.), *Söndag. Gudstjänst i en ny tid*. Örebro: Libris förlag, 2015. 296 sid.

I tonåren började jag gå på möten. Min mamma visade upp en förvånad min när jag berättade att de handlade

om elevfackliga frågor och politik. Jag förstod inte varför, tills hon förklarar att "möte", för henne, var de religiösa sammankomster som hennes baptistiska fastrar och farbröder brukat gå på.

Minnet av vår ömsesidiga förvirring över tidens och språkets förändring kommer tillbaka när jag läser boken *Söndag. Gudstjänst i en ny tid*. Här handlar det om de frikyrkliga mötena, från det att de växte fram i slutet av 1800-talet och fram till i dag. Men framför allt är blicken riktad framåt i de elva kapitlen. Den fråga som präglar boken är hur en frikyrklig gudstjänst ska se ut i dag, i 2000-talets Sverige, för att vara trogen både sitt arv och samtidens krav.

De flesta författarna är aktiva medlemmar eller pastorer i frikyrkliga församlingar på olika håll i Sverige. Samfundstillhörigheten varierar från EFS och Eumeniakyrkan till Evangeliska frikyrkan, Vineyard och Pingst. De flesta författarna knyter också tydligt an till lokala församlingserfarenheter. Patrik Hagman, docent vid Åbo akademi och aktiv i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, bidrar med ett efterord, som kommenterar texterna lite från sidan. Tillsammans med Joel Halldorf, lärare vid Teologiska högskolan i Stockholm och docent vid Uppsala universitet, står han också tydligast för bokens akademiska förankring, även om också många av de övriga författarna lyfter perspektiven över den egna församlingshorisonten genom referenser till aktuell teologisk forskning.

Bokens struktur är hämtad från det frikyrkliga mötets grundläggande beståndsdelar, som *sång* och *bön*, *predikan* och *eftermöten*, kompletterat med principiella resonemang om till exempel *ordning* och *historia*, *kreativitet* och *kyrkorum*, *nattvard* och *kyrkoårets högtider*.

I ett land dominerat av en stor folkkyrka klumpas gärna övriga samfund ihop till ett, men flera av författarna understryker den svenska frikyrklighetens ursprungliga mångfald. Här fanns den inomkyrkliga väckelse som framför allt ville väcka statskyrkan ur slummen med hjälp av personlig omvändelse och möten som kompletterade den stela högmässan. Men här fanns också baptister och metodister, som med hjälp av tillresande missionärer redan från början strävade efter att etablera nya kyrkobilddningar med egna gudstjänstformer.

Samfunden förgrenade sig och ett gudstjänstliv växte fram med olika karakteristiska former som strängmusik och innerlig församlingssång, botbänkar, bibelstudier och tungotal. Många uttryck har efter hand tonats ned eller försvunnit. Andra inslag har kommit till och förenas i dag både frikyrkor och tidigare statskyrka, som lovsångerna, ljuständningen och olika friare former av bön, liksom ett regelbundet nattvardsfirande.

Författarna förenas framför allt i betoningen av att det är söndagens gudstjänst som gör kyrkan till kyrka. Boken handlar om gudstjänstens form, men också om hur den formar oss som deltar. Form och innehåll går

inte att skilja åt. Väckelsens betoning av känsla och subjektivitet hör till det positiva arv, som i bästa fall hjälper till att rikta deltagarnas längtan och kärlek mot Gud. Men boken genomsyras också av en självkritisk anda, där även svagheter får bli synliga. Den frikyrkliga gudstjänsten, likaväl som den statskyrkliga, kunde bli till ett klassrum för huvudfotingar. Betoningen av det subjektiva kunde förvandla tron till tvång och prestation. I dag hotas också frikyrkliga gudstjänster av underhållningstrenden, då estraden blir en plats för professionella uppträdanden, som snarare lockar till åskådande än delaktighet och omvändelse.

Artiklarna är lättlästa, välskrivna och engagerande, också för en läsare som själv saknar frikyrklig bakgrund. Artiklarna blickar snarare framåt än bakåt. Författarna värnar om sitt arv, men det behöver tas i bruk på nya sätt i en ny tid. Flera artiklar understryker behovet av att inlemma den subjektiva fromheten i en tydligare tillbedjan, där Gud, snarare än den egna hängivenheten, får stå i centrum och axlarna tillåts sjunka i ett objektiva löfte om en omsorg som både föregår och övergår vad den enskilda individen kan omfatta.

Eleonore Gustafsson resonerar, på ett sätt som har relevans långt utöver frikyrkornas sammanhang, om vad det traditionella frikyrkliga eftermötet har att bidra med till 2000-talets gudstjänstfirare. Hon frågar sig om syndens allvar och barnens lek kan rymmas i samma gudstjänst. Med hjälp av författare som Harry Månus och Christopher Lasch, Paul Tillich och Owe Wikström resonerar hon om hur omvändelsens väg ter sig för människor i dag.

Genomgående är också ett bejakande av både mänskliga kroppar och gudstjänstens kroppsliga karaktär. Maria Ledström betonar att tron förlorar sin kropp om vi inte bryr oss om kyrkans rum, utan bara betonar att tron bor i hjärtat. Kyrkans rum formar oss till Jesu lärjungar, likaväl som shoppingcentrets rum formar oss till goda konsumenter och i detta forande har också bilder och skönhet en viktig roll.

Efter närmare 300 boksidor är det många författare och många historiskt viktiga pastorer som passerat revy. Det som slår mig med förvåning är att ingen av författarna problematiserar den påtagligt enkönade karaktären hos dessa namngivna personer. Till undantagen hör predikanten Nelly Hall, vars nydanande roll som predikant i 1800-talets Sverige förtjänstfullt skildrats av Gunilla Gunner i hennes doktorsavhandling (2003). Citatet hänför sig dock bara till ett förord Hall skrivit till en bok av en manlig evangelist och Gunners bok finns inte heller med i den fylliga listan med refererad litteratur.

Söndag är en bok jag varmt vill rekommendera för alla intresserade av kyrkans framtid i Sverige. Däremot återstår kanske en del perspektiv att behandla i ytterligare en volym, kanske just om frikyrka och kön.

Ninna Edgardh,
Professor, Uppsala